

KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN- ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR: (ISPARTA ÖRNEĞİ)*

CHILDREN WORKING OR HAVING WORKED ON THE STREET AS AN URBAN PROBLEM: CASE OF ISPARTA

Beste KÖMÜRCÜ¹
Doç. Dr. Nilüfer AVŞAR NEGİZ²

ÖZ

Çalışma, Isparta kent merkezinde sokakta çalışan-çalıştırılan çocukları kentsel bir sorun alanı olarak ele almaktadır. Yapılan araştırmalara farklı bir katkı getirebilme beklentisinde, kentsel sorunlara çocuk odaklı bakan, nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Çocukların deneyimlerini, duygularını, algılarını düşüncelerini anlayabilmek için farklı konu başlıkları altında görüşmeler yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Araştırma evreni olarak Isparta seçilmiştir. Bu amaçla Isparta'da çocukların yoğun olarak çalıştıkları mahalleler beş ayrı bölümde incelenmiştir. 1 ay boyunca sokakta çalıştığı gözlenen çocuklarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Uygulama sürecinde yapılan görüşmelerde önemli bulgular elde edilmiştir. Araştırmada, katılımcı çocukların ailelerinin Isparta'ya göç ile geldiği, gelir ve eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu, ailelerin çok çocuklu ve kırsal alandan göç etmiş oldukları tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermekte zorluk çektiği, bu nedenle çocukların sokakta çalışmak zorunda kaldıkları edinilen bulgulardandır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Sorunlar, Çocuk, Sokakta Çalışan Çocuklar

Jel Kodları: I31, I39

ABSTRACT

In this paper, children working or forced to work on the street have been regarded as an urban problem area. The study approaching to the urban issues as child-focused with the expectation to bring a different contribution to the researches done bears a qualitative study features. In the study, children have been interviewed and evaluated under different topics in order to understand their experiences, feelings, perceptions and thoughts. Isparta has been chosen as the universe of study in the research. For this purpose, the neighborhoods in which children work intensively on the street in Isparta have been investigated in five different sections. For 1 month, detailed interviews have been done with the children working on the street. Significant findings have been obtained in the interviews during the implementation process. In the study, it has been found that the families of the children participated in the study have come to Isparta by immigration, have very low income and level of education and have migrated from rural areas with many children. In the study, it has been determined that the families have difficulty in meeting the basic needs of their children, therefore, children are forced to work on the street.

Keywords: City, Urban Issues, Child, Children Working on Streets

Jel Codes: I31, I39

* Bu çalışma, "Kentsel Bir Sorun Alanı Olarak Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar, Isparta İncelemesi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına dayanmaktadır.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Yüksek Lisans (Mezun) Öğrenci, e-posta, bestemrc@gmail.com.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta, nilufernegiz@sdu.edu.tr.

GİRİŞ

Dünya nüfusu giderek daha fazla kentli olmakta; kentlileşmektedir. Gelişme çabalarının çoğu, sanayileşme, bunun sonucu olarak da kentleşme üzerine kurulmuştur. (Keleş,2013:18) 1960'lı yıllardan sonra hızlı kentleşme, beraberinde kentleşmeyle oluşan sorun alanlarını tartışma konusu haline getirmiştir. Kırdan kente yoğun göç dalgaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde devam etmektedir.

Artarak devam eden bu eğilim ve beraberinde getirdiği sorunlar, kenti, kentleşmeyi bir sorun alanı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kentleşmenin getirdiği kentlileş(eme)me, değişime henüz hazır olmayan göçle gelmiş aileleri, yarı kentli-yarı köylü bir konuma getirmektedir. Ortaya çıkan bu ikili yapı, toplumda dışlanmış ve kentin belli bölgelerine kümelenmiş insan topluluklarını oluşturmaya başlamıştır. Kentin cazibesine kapılıp gelen ve kent ortamında iş olanaklarına sahip olamayan bu kesim, aile bütçesine katkı sağlaması için kendi çocuklarını enformel işlere yönlendirebilmektedir. Sokakta çalışan çocuklar önceleri büyük şehirlerin bir sorunu olarak görülürken; artık tüm illerde sokakta çalışan çocukların sayılarının artması ile ulusal bir sorun haline geldiği söylenebilir.

Çocukluk, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişmenin hızla sürdüğü, bu nedenle insan yaşamının beklisi de en hassas, en özen gösterilmesi gereken dönemlerinden biridir. Kişiliğin önemli bir parçasını şekillendiği bu dönemde, çocuğun yaşamış olduğu deneyimler, belleğinde biriken anılar ya da hayata dair oluşan koşulların, aynı zamanda onun yetişkin yaşlarına da yön vermektedir. Bugün dünyada milyonlarca çocuk, açlık, yoksulluk ve savaş koşullarıyla mücadele etmeye çalışırken, milyonlarca da sağlıksız, ağır, belki de yasadışı işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. (Türkent,2012:10)

Isparta büyük bir il olmamasına rağmen, sokaklarda çalışan çocukların gün geçtikçe sayılarının artmasıyla bu sorunun gözle görülür bir hal aldığı bir şehirdir. Çalışma bu nedenle Isparta evreninde bu konu üzerine odaklanmaktadır. Isparta'da sokakta çalışan çocukların yoğun olarak çalıştığı mahalleler (bkz.Tablo 1) tespit edilerek gözlemlenmiş ve 15 katılımcı çocukla görüşmeler yapılmıştır. Gönüllülük çerçevesinde katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış, her çocukla ortalama bir saat süren görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilerek bulgulara ulaşılmıştır. Sokakta çalışan çocuğa ait demografik veriler, çocuğun okul hayatı, arkadaşlık ilişkileri, çalışma hayatına bakışı, çocuğa yönelik risk ve tehlikeler, aile yaşamını betimlemeye yönelik bulgular ile çocuğun gelecekte beklenenleri çalışmanın bulgularını oluşturmaktadır.

Tablo 1: Isparta'da Sokakta Çalışan Çocukların İkamet Yerleri

Görüşme	İkamet Ettikleri Mahalle
G.1.	Fatih Mahallesi
G.2.	Bağlar Mahallesi
G.3.	Sanayi Mahallesi
G.4.	Kurtuluş Mahallesi
G.5.	Bağlar Mahallesi
G.6	Bağlar Mahallesi
G.7.	Muzaffer Türkeş Mahallesi
G.8.	Çünür Mahallesi
G.9.	Fatih Mahallesi
G.10.	Bağlar Mahallesi
G.11.	Davraz Mahallesi
G.12.	Anadolu Mahallesi
G.13.	Zafer Mahallesi
G.14.	Bağlar Mahallesi
G.15.	Bağlar Mahallesi

1. KENTLEŞME VE KENTSEL SORUNLAR

Kentleşme, iktisadi, siyasi ve kültürel düzendeki niceliksel ve niteliksel dönüşümün bir parçası olarak ele alınabilir. Kentleşme, modernleşme sürecine paralel olarak kırsal çözümlenin bir sonucu olarak değerlendirildiğinde kentleşme göç edenlerin kent koşullarına uyarlanması sonucunda kendi yaşam tarzını ve kültürel bakış açısını değiştirdiği bir süreçtir. Bu bağlamda kentleşme daha çok kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu yaratan örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kente özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak değerlendirilirken, kentleşme davranışlarda, ilişkilerde, değer yargılarında, yaşamın maddi ve manevi unsurlarındaki değişimle ele alınabilir. Bu nedenle kentleşme süreci bireylerin toplumsal algılarını farklılaştıran, kültürel bakış açılarını etkileyen bir süreçtir. (Yetim, Çağlayandereli, 2007:34)

Tarihsel sürece bakıldığında, kentlerin hızlı büyümeleri sonucunda giderek daha karmaşık bir yapıya sahip olmaları ile doğru orantıda artan kentsel sorun alanlarının oluştuğu görülür. Bunun sonucunda ise, kent ortamına gelen ve kentleşme aşamasında zorluklar çeken kesimlerin doğmaktadır.

Bir toplumda nüfus artış hızının fazla olmasının sorun haline gelmesindeki temel etken; o toplumda ekonomik kaynakların yaşayan nüfusu besleme, barındırma, konut ihtiyacı, eğitim, sağlık ve iş gibi temel gereksinimlerini karşılamamasıdır. (Yanardağ, Özgen, 2003:7) Kentleşme ve beraberinde gelen sorunlar kentlerde çeşitli fiziksel ve mekânsal sorunların artmasına ve sosyolojik temelli pek çok sorun alanının doğmasına neden olmaktadır. Bir zamanlar “*kent havası özgür kılar*” ilkesi ile temsil edilen, kentin özgürleştirici havasına dair güven, günümüzde yerini kent mekânının suç ve şiddet ile dolu olduğu şeklinde bir genel korku/yargıya bırakmış durumdadır. (Firat, 2008:10)

Bu sorunların başında kontrolsüz göç ile daha da artan kentsel yoksulluk, kentsel yoksulluğun bir başka basamağı olan; yoksunluk kavramı, kentsel dışlanma ve beraberinde gelen şiddet ortamı bugün yaşadığımız kentlerdeki sorunları tetikleyen olguların başında gelmektedir. Kentlerdeki sorun alanlarının oluşumunda sosyal ve kültürel faktörler önemli etken olsa da; kentleşmenin demografik yönüne işaret eden nüfus birikim süreci açısından ele alındığında insanları göçe sürükleyen belirleyici etken ekonomik gereksinimlerdir. Bu nedenle de ekonomik yoksunluğunu gidermek üzere göç edenler, kente geldiklerinde yoksulluk ve beraberinde getirdiği yoksunluk sorununa da neden olacaktırlar. Yoksulluk ve yoksunluğa ek olarak, kentsel dışlanma ve suç da kentsel sorun alanı olarak ele alınabilir.

Yoksulluk ve kentsel yoksulluk; Yoksulluk teriminin ilk anlamlı tanımı, 1901 yılında S. Row Tree tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre yoksulluk, “toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir”. (Mingione,1996;Aktaran Sipahi, 2006:175) Diğer bir tanıma göre yoksulluk “yeteri kadar yiyecek elde edememe veya az ya da çok açlık çekme durumudur”. (Eş, Güloğlu,2015:9) Yoksulluk denildiğinde akla ilk olarak, zenginliğin karşıtı olan fakirlik gelmektedir. Yoksulluk; insan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi yönden yetersiz olma durumudur. Yani yoksulluk; temel maddi ve sosyo-kültürel gereksinimleri karşılayabilme anlamında asgari yaşam standardının altında olma durumudur. (Seyyar 2003:40, İncedal,2013:19)

Buna göre, ülkede ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir. (Seyyar,2003:40) Bu bağlamda, en basit tanımıyla yoksulluk; “herkese iyi bir hayat temin edecek yeterli ve erişilebilir kaynakların olmayışıdır.” (Sipahi,2006:48) Yoksulluğun artması ve çeşitlenmesiyle günümüz kentleri, sorunun giderek yoğunlaştığı, somutlaştığı ve aşırı uçlarda sorunsallaştığı alanlar haline gelmektedir. Kentlerde, kapitalizm,

modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanı olarak da, kentsel yoksulluk gündeme gelmektedir. (Sipahi,2006:175)

Yoksulluk üzerine yapılan bir tanım da “insanca bir hayat yaşayabilmek için gerekli olan temel yapabilirliklerden yoksun olma” şeklindedir. Burada bahsedilen gelir veya fayda yerine bireysel özgürlüktür. (Doğan, Çelik, 2012:129) Yani; kişinin, iyi bir eğitimden almasından, yaşanabilir bir çevrede yaşamasından yoksun olmasıdır. A.Sen tarafından geliştirilen yapabilirlikten yoksunluk teorisi, yoksulluğun anlaşılmasında yeni bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Sen, yoksulluğu “genel kabul gören bir hayatın gerektirdiği asgari ihtiyaçlar için gerekli gelir düzeyine sahip olmamak” şeklinde tanımlayan geleneksel görüşlerin aksine, yoksulluğu anlamak için insanların “ne yapıp yapamadıkları ve ne olup olmadıklarına” bakılması gerektiğini savunmaktadır. (Yuncu,2015:11)

Kentlerde farklı yönleriyle görünen bu yoksulluk hemen hemen bütün toplumlarda kendisini göstermekle birlikte, özellikle azgelişmiş ülkelerin çok önemli bir sorunudur. (Aytaç, 2003:58) Yoksulluk tanım ve ölçümünde öncelikli olarak üzerinde durulması gereken, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik ölçütlerin mi, yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal ölçütlerin mi dikkate alınacağı konusudur.

Türkiye’de yoksullukla ilgili değerlendirmeler büyük ölçüde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa yapılan Hane halkı Bütçe Anketlerine (HBA) dayanmaktadır. Türkiye’de yoksulluğun nedenlerinin başında; gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgeler arası farklılıklar, kentleşme ve iç göç, düşük ücret seviyesi ve kayıt dışı istihdam gelmektedir. TÜİK yaptığı yoksulluk çalışmalarında; hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı, eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığı, fertlerin çalışma durumlarına (işteki durum ve işsizlik) göre yoksulluk riskinin de değiştiği yönünde bulgular saptamıştır. Ayrıca, kırsal alanlarda yaşayanların kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yoğun yoksulluk yaşadıkları görülmüştür. Türk-İş’in yaptığı çalışmanın 2014 Temmuz ayı sonuçlarına göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması— gereken gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.177,31 liradır. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim,— sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı (yoksulluk sınırı) ise; 3.834,90 liradır. Türkiye’de ortalama aile büyüklüğü olan dört kişi için yapılan hesaplama sonucu bu tutarda iken, tek kişi için bu ay hesaplanan yaşam maliyeti 1.400,72 lira oldu. Böylece, bekâr bir işçi için bu ay uygulanmaya başlanan net 891 liralık asgari ücret ile aradaki fark 510 TL’ye yükselmiştir. Çalışanların günlük yaşantılarını sürdürebilmesi için yaptıkları borçlanmanın temelinde bu gelir-harcama tutarı arasındaki büyük dengesizlik bulunmaktadır. (Türk-İş,25.09.2015)

Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk; Yoksulluk, genellikle yoksul olma ile onun bir sonucu olarak karşılaşılan bir durumdur. Yoksulluk bir gelir ve mal yoksulluğundan çıkıp, bireyin kendi yaşamını kurma kapasitesinden, yapabilirlikten yoksun olma gibi bir anlam değişikliğine uğramakta, yoksulluk ve yoksunluk bir insan hakkı ihlali olarak değerlendirildiği gibi, bu sorun küresel adalet ve eşitlik yönünde tartışmalara yol açmaktadır. (Koray, 2010:2)

Yoksulluğun yoksun kalmaya sebep olduğunu gösteren bir tanıma göre; “*yoksulluk; kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan zaruri gereksinimlerden mahrum olma, temel ihtiyaçlarını karşılayamama ve asgari yaşam standartlarına ulaşamama durumu*” dur. (İncedal, 2013:56) Bu yaklaşımda yoksulluk, standart yoksulluk ölçütü olan gelir düzeyi yerine kabul edilebilir bir hayat düzeyine ulaşmak için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma hali olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel yoksunluk; kent özelinde yaşanan yoksulluk olarak ifade edilebilir. Kentsel yoksunluk; kentin niteliksiz fiziki çevrelerinde yaşayan ve ekonomik anlamda zayıf maddi koşullara sahip alt sınıf gruplarının, ait oldukları toplumun faydalandıkları belli hizmet ve olanaklardan aynı oranda ve eşit şekilde faydalanmaması, belirli bir ölçüde sosyal dışlanmışlık ve bunun ortaya çıkarmış olduğu sosyal hoşnutsuzluk, sosyal keyifsizliktir. Bu durum sosyal dışlanmışlığın da bir göstergesidir. (Atılğan, Çakar, 2016: 69)

Kısaca kentsel yoksunluk, konut dokusu bozukluğu, konfor koşullarının noksanlığı, onarım ve mevcudu sürdürme durumu, genel görünümünün sefilliği, çok kullanıcılık ve yüksek oranda kiracılık durumları, çöp dolu sokaklar, kirlilik, sanayi ve konut karışımı yerleşme dokusu, işlevsiz hale gelmeye başlamış, az işleyen okullar ve sosyal konutların olması halleri olarak ifade edilebilir.

Kentsel Şiddet ve Suç; Şiddet tek bir nedene bağlı ortaya çıkmamaktadır. Şiddet toplumsal bir sorundur ve çevreden kaynaklanmaktadır.

Keleş ve Ünsal'ın ifadesi kentleşme ve şiddet arasındaki ilişkiye ve sorun alanı olarak şiddete vurgu yapar niteliktedir. “*Çağımızda büyük kentler, bunalımın, huzursuzluğun, yabancılaşma ve şiddetin beşiği olmaktadır... Siyasal ve ekonomik bunalımın bir bakıma değişmez göstergesi olan sağlıklı kentleşmenin, toplumsal sorunların ağırlığının, şiddet potansiyeli yaratması yanında, büyük kent ortamının eylemciye hareket ve saklanma kolaylığı sağladığı da ortadadır.*” (1982:25)

Göç olgusu şiddetle ilişkisi bakımından gündeme gelen konulardandır. Göçle şiddet arasında ilişki olduğunu düşünenlere göre; göç yoluyla gelen ve şehirde yaşayan ancak şehre adapte olamamış bireyler kendilerini yalnız, yetersiz ve değersiz hissetmektedirler. Göç edilen her bir bölgeden insanların farklı kültürleri, farklı değerleri, farklı inanışları ve farklı yaşantıları olmaktadır. Bu farklılıklar şehirde bir araya gelmekte ve kent insanın anlaşılabilirliğini ve birbirine bağlı bir sosyal yapı oluşturmasını zorlaştırmaktadır. Böyle toplumlarda, bireyleri bir arada tutan sosyal bağların, kuralların ve normların etkileri minimum düzeydedir.

Kentsel Dışlanma; Dışlanma, kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir.

İnsan yapısı gereği pek çok ihtiyacı olan ve bu ihtiyaçlarının karşılanması ile hayata bağlanan-tutunan, hayatta kalabilen bir varlıktır. İhtiyaçları bir bütünü arz ettiği için, bunların temininde de bütünlük gerekmektedir. İşte herhangi bir alanda yaşanan yoksunluk, o alandan başlayarak insanın toplumdaki yerinden, toplumsal hayattan dışlanmasını başlatacaktır.

Dışlanma, bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Yoksulluğu da kapsayan daha geniş bir boyuta sahip olan sosyal dışlanma; sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alınıp sivil, politik, ekonomi ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma olarak tanımlanmaktadır. (Çakır, 2002:84) Sosyal dışlanma, yoksul olmayan ancak; örneğin göçmen, azınlık, engelli, yaşlı, bazı kadın ya da çocuk gibi farklı kategoriler içerisinde bulunan kişi veya grupların da toplumdaki yerinden dışlanmasını içerecek şekilde kapsayıcıdır.

2. SOKAKTA ÇALIŞAN- ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR

Sokakta çalışan çocuk sorunu, ebeveynlerin yoksul olmaları ve iş bulmakta sorun yaşamaları nedeniyle çocuklarını eve gelir getirmeye zorlamasıyla ortaya çıkmaktadır. (İçellioğlu, 2015) Kavram olarak; sokakta çalışan çocuk; *“hem ücret karşılığında, hem de geliri daha düşük faaliyetlerde sokaklarda çalışan, çoğunlukla uyumak için evlerine giden ve aileleriyle güçlü bağları olan”* çocukları ifade etmektedir. (Tuncel,2004:2)

Bugün dünyada sokaklarda yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların sayısını tam olarak tahmin etmek son derece zordur. Bunun nedeni iki duruma bağlanmaktadır. Birincisi; sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların çalıştıkları yerler belli olsa da, tam olarak sayılarını belirlemek neredeyse imkânsızdır. İkincisi, çocukların sayısı iklime, gece ve gündüze, mevsimlere göre değişebilmektedir. 1990’ların ilk yıllarıyla birlikte Türkiye’nin birçok metropol kentinde çocuklar sokakların vazgeçilmez aktörleri haline gelmişlerdir.1990’lar, başta İstanbul olmak üzere Adana, Mersin, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Antalya’da ve diğer birçok kentte sokaktaki çocuk olgusunun patlama yaptığı yıllar olarak ifade edilmektedir. (Acar,2010:8)

Sokakta çalışan çocuk kavramının "sorun" oluşunun en önemli nedeni; çocukların sosyal ve kültürel tehlikelere karşı zayıf durumda olmaları, istismara açık oluşları ve olası tehlikelere karşı durabilecek güçten yoksun olmalarıdır. Çocukların çalışması veya çalıştırılmasının arkasında yatan nedenlerden biri; kırsal kültürün çocuğu tanımlayan işgücü anlayışıdır.

3. KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN- ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR

3.1.Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Çalışan çocuklar sorunu, çok boyutlu bir sorundur. Çalışan çocuklar sorununa etki eden ailesel faktörler, sorunun mikro yüzünü meydana getirirken; çocukların çalışmasına yol açan ülke düzeyindeki yoksulluk, işsizlik, değişim süreci, göç gibi faktörler ise sorunun makro yüzünü oluşturmaktadır.

Kentsel sorun alanları bağlamında en çok akla gelen kentsel şiddet ve kentsel suç olmaktadır. Ancak suça karışmış çocuklarla ilgili veri alınamayacağı ve görüşme yapılamayacağına yetkili birimlerden edinilmesi gerekçesiyle, çalışma sokakta çalışan-çalıştırılan çocuklar ile sınırlandırılmıştır.

Bu minvalde araştırma kentsel bir sorun alanı olarak sokakta çalışan çocuklar üzerine odaklanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olarak gönüllülük esaslı çerçevesinde görüşme yapılmıştır. Görüşme insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir tekniktir. Görüşmelerde elde edilen veriler daha sonra yapılacak yorumlamaların temelini oluşturmaktadır.

Araştırmanın ana hipotezi; Isparta’da sokakta çalışan çocukların bir sebeple göç eden ailelerin çocukları olduğudur. Alınan örneklemin sınırlılığı nedeniyle görüşülen çocukların, sokakta çalışan çocukların tümünü temsil etmediği, dikkate alınması gereken önemli bir noktadır.

Bu amaçla sokakta çalışıyor olmaları önkoşuluyla Isparta 4 bölgeye ayrılmış ve burada çalışmakta olan 35 çocuk ön inceleme ile tespit edilmiştir. Söz konusu bu çocuklardan 15 çocuk görüşmeyi kabul etmiştir. Görüşülen çocuklar, *mendil, su, sakız ve midye satan* seyyar satıcılarıdır. Çocuklarla yapılacak görüşmelerin; ilk etapta sabah 10.00 ve akşam 22.00 saatleri arasında olması düşünülmüş ancak katılımcı çocukların sabah saatlerinde satış

yapamadıklarını belirtmeleri üzerine, çocukların çalışma saatleri olarak tercih ettikleri öğrenilen saat aralıklarında görüşmeler yürütülmüştür. Ağustos ayı boyunca öğlen 13.00 ile akşam 23.30 arasında tüm görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler görüşme formu ile derinlemesine mülakatlar yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler için çocukların yoğun olarak çalıştıkları semt-mekânlar seçilmiştir.

Verilerin değerlendirilmesi sürecinde, betimsel analiz yapılmaya çalışılmıştır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara da yer verilmektedir. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde ortaya koymaktır. (Yıldırım, Şimşek,2003:15)

Araştırma verileri, sokakta çalışan çocuğa ait demografik verileri ve çocuğun okul hayatı, arkadaşlık ilişkileri, çalışma hayatına bakışı, çocuğa yönelik risk ve tehlikeler, aile yaşamını betimlemeye yönelik bulgular ve çocuğun gelecekte beklenenlerinden oluşmaktadır.

2012 yılında Bilgin tarafından yapılan “*Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler*” isimli çalışmada, Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocukların, sokağı çalışma mekânı olarak kullanmalarından dolayı maruz kaldıkları risk ve tehlikeleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan anketin evrenini Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu sebeple çalışmada Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan ve yaşları 6–18 arasında değişen, 347 erkek, 53 kız olmak üzere toplam 400 çocuktan alınan veriler kullanılmıştır. Çocukların çoğunun sokakta çalışmaya başladığından sonra şiddetin birçoğuna maruz kaldığı tespit edilmiştir. (Bilgin, 2012:79-96) “*Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar*” isimli çalışmada Gün, “çocuk” ve “yoksulluk” kavramaları üzerine yoğunlaşmıştır. Çocuğun bu çalışmanın nesnesi olmasında yoksulluk belirleyicidir; çünkü çocuk, yoksulluğa karşı verilmiş bir cevap ve bir gündelik direniş biçimi olarak yoksulluk dolanımıyla çalışmaya yani, “sokakta çalışan çocuk” olarak konu olmaktadır. Saha ile ilgili araştırma ise ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre; yoksullukla mücadele amacıyla gündeme gelen çocukların sokakta çalışmaları, yoksulluğu yeniden üretmekte ve kuşaklar arası bir etkiye neden olmaktadır. Yoksulluk ile sokakta çalışma olgularının bu şekildeki paradoksal bir belirlenim ilişkisi içerisinde olması, hem yoksulluk olgusunun kendi karakteriyle hem de sokakta çalışma biçimleriyle bağlantılıdır. (Gün,2010:250-267)

3.2. Bulgular ve Değerlendirme

3.2.1. Tanımlayıcı Bulgular

Demografik özelliklere ilişkin bulgular, çalışan çocukların cinsiyeti, eğitim durumu, ailelerin göç deneyimi, varsa kardeşlerinin eğitim durumlarına ilişkin bilgileri içermektedir. Demografik verilere göre, genel bir değerlendirme yapıldığında çocukların, kırsal alandan göç etmiş, gelir ve eğitim düzeyi oldukça düşük, çok çocuklu ailelerin çocukları oldukları söylenebilir. Genel bir değerlendirme yapılırsa; çocukların, kırsal alandan ve genellikle doğudan göç etmiş, aile eğitim seviyesi oldukça düşük özellikle çoğunun “*annesinin*” okuma yazma bilmediği, en az 3-4 kardeşin bulunduğu çok çocuklu aileler oldukları görülmektedir.

Benzer şekilde sokak çocukları ile ilgili yapılan araştırmalarda örneğin; Baştaymaz tarafından Bursa’da 6-15 yaş grubundaki çalışan çocukların sosyo-ekonomik durumlarını tespit amacıyla yapılan çalışmada, hedef kitle olarak; seyyar gıda ve gıda dışı mal satıcıları, seyyar hizmet üretenler, enformel girişimciler, eski hurda eşya ve maddeler toplayanlar ve oto tamir atölyelerinde çalışanlar olarak, çalışan çocuklar incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışan çocukların çoğunluğunun (%65) küçük yerleşim alanlarında doğduğu, ailenin göç

durumuna bakıldığında %58,2'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli olduğu görülmüştür. (1990:18-74)

Tablo 2: Demografik Özellikler

Görüşme	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Göç Ettiği şehir	Göç Etme Sebebi	Kardeş Sayısı
G.1.	Erkek	12	Ortaokul	Mardin	Ekonomik	6
G.2.	Erkek	17	Lise	Hatay	Güvenlik	4
G.3.	Erkek	13	Ortaokul	Mardin	Ekonomik	4
G.4.	Erkek	12	İlkokul	Gaziantep	Kan Davası	5
G.5	Erkek	11	İlkokul	İğdır	Ekonomik	4
G.6.	Erkek	16	-	Irak	Sağlık Ekonomik	4
G.7.	Erkek	16	Lise	Mardin	Eğitim	6
G.8.	Erkek	15	Ortaokul	Diyarbakır	Ekonomik	3
G.9.	Erkek	12	Ortaokul	Mardin	Güvenlik	3
G.10.	Erkek	15	Ortaokul	Ağrı	Terör	5
G.11.	Erkek	14	Ortaokul	Diyarbakır	Terör	3
G.12.	Erkek	17	Lise	Mardin	Ekonomik	3
G.13.	Erkek	13	Ortaokul	Bingöl	Ekonomik	3
G.14.	Erkek	13	Ortaokul	Adana	Mevsimlik İşçilik	3
G.15.	Erkek	17	Lise	Mardin	Ekonomik	4

Göç etme sebepleri ile ilgili kabul görülen genel izlenim ekonomik durumdan kaynaklanan göçlerin olduğudur. “*Daha iyi bir yaşam ümidi*”, göç edenlerin yaşadıkları köylerden çıkışına sebep olarak gözükmektedir.

Kente ilk gelişte ise hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin etkisi oldukça yüksek gözükmektedir. Bir diğer göze çarpan sebep ise; güvenlik sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, kan davaları ve terör olaylarıdır.

“*Babam tarla işlerinde çalışıyordu, Mardin’de az para veriyorlardı, akrabalarımız buradaydı bizde buraya geldi k.*”(G.1.)

“*Köyümüzde terör olayları oluyordu, her gün silah patlıyordu.*”(G.11.)

Isparta’da bugün hali hazırda çalışan çocukların hepsi erkek çocuklarıdır. Görüşmeler sırasında hiç kız çocuğa rastlanılmamıştır.

Aile yapıları ve kültürel sebeplerden dolayı kızların sokakta olmaları büyük kentler haricinde oldukça az karşılaşılan bir durumdur. Bunun sebebi ise, babaerki yapıda olan aileler kız çocuklarını sokağa bırakmak istememesiyle açıklanabilir. Katılımcı çocuklara kız kardeşleri sorulduğunda ise; daha çok ev işlerinde annelerine yardım etmekte oldukları ve bir süre sonra da evlendikleri sonucu çıkarılmıştır. Çalışan çocuklar; 11 ila 17 yaş aralığındadır.

Isparta’da çalışmaya katılan çocukların oturdukları mahalleler genellikle Bağlar Mahallesi, Zafer ve Anadolu mahallesidir. Bu bölgelerde ev kiralarnın düşük olduğu bilinmektedir ve ailelerin bu bölgeleri tercih etme sebebi ekonomik gözükmektedir. Anneler çoğunlukla ev hanımı ve babalar da sürekli ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmaktadırlar. Kardeşler aile geçimine katkı için çalışmakta ve çocuklar kazançlarını çoğunlukla ailelerine vermektedir. (Atauz,2004:73)

Henüz eğitim ve oyun çağındaki söz konusu çocuklar aile gözetiminden uzak sokak ortamına küçük yaşta dâhil olmaktadır. Erken yaşta hayatın tam ortasında kendini bulan çocukların gelecek ile ilgili hayalleri de çok gerçekçi ve içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullardan beslenen bir algıyla oluşmaktadır. Yaşadıkları yoksulluk koşulları, tüm çocukluk

heveslerini ellerinden almış ve bir yetişkin gibi şimdiden geleceğin kaygısına düşmüşlerdir. Görüşme yapılan çocukların anne babalarının çok büyük bir oranda, eğitimsiz ve işsiz olması, daha önce yaptıkları iş olarak marjinal ve günübirlik işleri belirtmeleri, kentsel alanlardaki iş kollarının hiç birinde yer alamamalarına dolayısıyla uzun süreli ve güvenceli işlerde çalışamamalarına neden olmaktadır. Ekonomik çöküşün temel sebebi olarak ortaya çıkan bu durum, ailelerin geçim sağlayamamasına ve de çocukların çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Göç eden ailelerin hazırlıksız olarak göç etmeleri sonrasında işsiz kalmaları kaçınılmaz bir olgu haline gelmektedir. Görüşme yapılan çocukların ailelerinin çok çocuklu olmaları, işsizliğin getirdiği ekonomik yoksulluğun yükünü daha da arttırmaktadır. Bu durum, ailelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, çocukların sağlık ve eğitim gibi toplumsal kaynaklara ulaşabilmeleri açısından sıkıntılar yaratmaktadır.

“Babam gündelik işlere gidiyor, annemde temizliğe gidiyor.”(G.5.)

“Annem de babamda her işte çalıştılar ama hiç paralarını alamıyorlar, bizi dışlıyorlar vermiyorlar paralarını. Artık günübirlik işlerde çalışıyorlar, bazen yine alamıyorlar paralarını.”(G.6.)

Görüşülen çocukların hemen hemen hepsi kiralık evde oturmaktadır ve kendilerine ait bir odaları özel alanları bulunmamaktadır. Hatta tek bir oda da yaşayan ailelere rastlanılmıştır. Özetle; aileler kentte sürekli ve güvenle oturabilecekleri konut ve yaşam alanlarına sahip değildir.

“Hayır, kendime ait bir odam yok. Keşke olsa kendi kendime kalmayı uyumayı çok isterdim, hepimiz aynı odada uyuyoruz.”(G.12.)

“Kiradayız, buraya ilk geldiğimizde teyzemgilde oturuyorduk sonra eve çıktık, teyzemlerdeyken sığamıyorduk evleri çok küçüktü zaten mecburen kalıyorduk.”(G.13.)

Sokakta çalışan çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler, sosyal hizmet kapmasında ihtiyaçların belirlenmesi ve hangi noktalarda değişimin gerçekleştirilmesi gerektiği açısından önemlidir. Çünkü hak temelli ve farklı grup ihtiyaçlarını dikkate alan sosyal yardım ve hizmetlerin, hedef grubun içinde yer aldığı çevre koşullarını dikkate alarak geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ailelerin içerisinde yer aldığı fiziksel ve sosyal çevrenin, ailelerin iyilik hallerini doğrudan etkileyen yapısı, fiziksel ve sosyal çevrede olumlu rol modellerini, sağlık, iş, eğitim vb. olanaklarını ve sosyal hakları geliştirmeye donuk değişimlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Değişimi ve güçlendirmeyi temele alan bir sosyal hizmet uygulaması ise, karar verme süreçlerine katılımı ve kolektif iyilik halini temele alarak, aileleri harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. (Hatipoğlu, 2009:151)

Özer'in de belirttiği gibi, gelenekçi ve geri kalmış toplumsal bir yapı, sağlıksız ve kontrolsüz büyüyen nüfus demektir. Nüfus hareketleri yani göç, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki sorunlar, tarımsal sorunlar ve toprak mülkiyet ilişkilerindeki çarpıklık, sanayi sektöründeki sorunlar, kentsel gelişme sorunları, güvenlik ile ilgili sorunlar bölgenin kalkınmasının önünde engel oluşturan ve yoksulluğu tırmandıran ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlardır. Tüm bu faktörler aynı zamanda görüşme yapılan ailelerin, dolayısıyla çocuklarının, yaşam koşullarını doğrudan etkilemektedir. (1998:406)

3.2.2. Diğer Bulgular

Katılımcıların Eğitim Hayatıyla İlgili Bulgular

Eğitimin insan hayatının her dönemindeki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle kentsel toplumlarda eğitilmiş insanlara duyulan ihtiyaç iş kollarının da gün geçtikçe çeşitlenmesi ile artış göstermektedir.

Bu gerçekten hareketle görüşme yapılan çocukların eğitim ve okul durumları, sahip oldukları olanaklar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Yoksulluğun eğitim hakkının önünde engel olarak görüldüğü düşünülürse, göç etmiş ailelerin çocukları maddi imkânsızlıklar yaşarken eğitim hayatlarına ne derecede sağlıklı bir şekilde devam edebilirler? Sorusu akıllara gelmektedir. Zira yoksulluğa bağlı olarak eğitimden yoksun kalma hali, yoksulluğun yeniden üretilmesinde önemli bir gösterge olmaktadır. Kısaca, eğitim, hem neden olarak hem de sonuç olarak yoksulluk kavramıyla yakın ilişki içindedir denilebilir.(Gün, 2010:42)

Tablo 3: Eğitim İle İlgili Bulgular

Görüşme	Aile Okuma Yazma Biliyor mu?	Aile Çocuğun Okumasını İstiyor mu?	Evde Ders Çalışma Ortamı Oluyor mu?	Öğretmeni Çalıştığını Biliyor mu?	Çalışmak mı zor, Okumak mı?
G.1.	Hayır.	Evet.	Gürültüden çalışmıyor.	Hayır.	Okumak.
G.2.	Baba biliyor, anne bilmiyor	Hayır.	Yorgunlukta çalışmıyor.	Hayır	Çalışmak.
G.3.	Hayır.	Anne istiyor, baba istemiyor.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.4.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Evet.	Evet.	Çalışmak.
G.5.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	İstemiyorlar.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.6.	Az biliyorlar.	İstiyorlar.	-	-	Çalışmak.
G.7.	Baba biliyor, anne az biliyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.8.	Baba biraz, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.9.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.10.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.11.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.12.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.13.	Baba az biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.14.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Okumak.
G.15.	Hayır.	Anne istiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.

Tabloda (3) görüldüğü üzere; görüşülen çocukların eğitim hayatlarıyla ilgili genel sorunu *ekonomik* gözükmektedir. Hemen hemen hepsinin ailesi eğitimi masraf olarak görmektedir. Bu masrafların (özellikle de kitap, defter, okul kıyafeti almak gibi..) karşılanması konusunda güçlükler çektikleri görülmektedir.

“Çalışmak zor. Babam okumamı istemiyor, ben hepimizi okutamam çalışın eve para getirin diyor.”(G.3.)

“Okumak kolay ama o zaman da parasız kalıyorum annemler hiç para vermiyorlar bana, evin ihtiyaçlarına ancak yetişiyormuş aldıkları para.”(G.9)

Katılımcı çocukların tamamına yakını ortaokul öğrencisidir. Elde edilen verilere göre; okulların açık olduğu kış döneminde okul bitişinde çalışan çocuklar, yaz tatilince ise her gün çalışmaktadırlar. Ancak görüşme yapılan bir çocuğun durumu ötekilere nazaran farklıdır.

Ailesi Irak’tan gelmiş olan bu çocuk orada okul hayatına devam ediyorken babasının hastalığı sebebiyle göç ettikten sonra kentte tutunamadıklarını ve dışlandıkları için okula gidemediğinden bahsetmektedir.

“Babamı küçükken babamı köpek ısırmişti sonra hastalandı yürüyemedi orada savaş vardı para yoktu buraya geldik. Bizden önce buraya gelenler vardı onlardan haber alıp geldik bizde buraya. Ama biz burada dışlandık okula bile almadılar beni.”(G.6.)

Okula gitmek istermiydin? Sorusuna verilen cevap ise; toplumsal dışlanmanın çocuklar üzerindeki psikolojik olarak yıpratıcı yönünü gözler önüne sermektedir. Kendini kent ortamından tamamen soyutlanmış hissedilen bu çocuk; sevilmeceğinden ve okul ortamında da istenmeyeceğinden emin gözükmektedir.

“Evet, çok isterdim ama burada bizi dışladıkları için gidemem, beni okulda da sevmezlerse üzülürüm, o yüzden çalışmam en iyisi.”(G.6.)

Okula devam eden bir yandan da çalışan çocukların bir kaç okulda öğretmenlerine ve okuldaki arkadaşlarına bu durumdan bahsetmemektedirler. Öğretmenlerinden veya okuldaki arkadaşlarından çalıştığını gizlemelerinin temel sebeplerinden birisi dışlanma korkusudur.

Katılımcıların bu konudaki görüşleri ve ifade biçimleri değerlendirildiğinde, okul ortamında içine kapanık oldukları çoğunun okulda arkadaşının olmadığı ama normal hayatta ve genellikle sokakta çalışan arkadaşlarının olması bu durumu desteklemektedir. Diğerleri ise; öğretmenlerinin bu durumunu bildiğini ve öğretmenleri tarafından sokakta çalıştıkları için farklı davranılmadığını söylemektedirler. Ailelerinin eğitim hayatına desteğiyle ilgili elde edilen bulgulara göre, daha çok babaların çocuklarını okutmak istemedikleri annelerin ise destekçi oldukları görülmüştür.

“Annem babamdan gizli oku oğlum diyor ama babam istemiyor; okuyup ne olacaksın çalış para lazım diyor.”(G.8.)

Anne-babaların çoğunun eğitim düzeyinin düşüklüğü, diğer kardeşlerin de okumamış oluşu gibi faktörler çocukların evde ders çalışırken yardım almamalarına neden olabilmektedir. Günümüzde yoksulluğun, çocukların entelektüel gelişmesi üzerindeki olumsuz etkisinin, daha çok ev içindeki ortam üzerinden olduğu ifade edilmektedir.

Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre, karanlık ev içlerinin, annenin eğitimsizliği ve tükenmişliğinin, eve gazete, dergi girmemesinin, annenin çocuğuna bir şey okumamasının çocukların entelektüel gelişmelerini bozduğunu göstermektedir. (Etiler,2003:251-260) Pekıştirmenin öğrenme üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, evde ders tekrarı sürecinde, evin ortamının önemi göz ardı edilememektedir.

Çocuklara çalıştıktan sonra evde ders çalışma ortamının olup olmadığı sorulduğunda çocukların neredeyse tamamının uygun çalışma ortamı bulamadıkları ortaya çıkmıştır. Çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocuklar evlerinin çok kalabalık olmasından ve evlerindeki oda sayısının azlığından yakınmışlardır.

“Evde çalışacak ortamım olmuyor. Ev küçük ve kalabalık yatacak yer bile yok doğru düzgün, hep gürültü kavga var evde ders çalışmak imkânsız bende bazen okulda yapıyorum ödevleri ama hocalar kızıyor evde yap ödevleri diyorlar ama bilmiyorlar ki evde masam bile yok benim çalışacak”(G.15)

Çocukların okul başarısında, belirtilen faktörlerin yanı sıra ailelerin çocuklarının okula devam etmesine ne ölçüde istekli olduğu yukarıda belirtildiği üzere bir başka etkidir. Tespit edilen başka bir duruma göre, aileler okutmadıkları çocuklarının sonunda kötü bir hayat yaşadıklarını, suça bulaştığını gördüklerinde küçük çocuklarına okuması için destek verebilmektedirler. Katılımcı bir çocuğun ifadesine göre; okula gönderilmeyen abisi zamanla suça bulaşmış ve ceza evine girmiştir, bu olay üzerine kardeşlerinin de büyük ağabeyleri gibi olması korkusuyla göç eden aile küçük çocuklarının da çalışıp eve katkı sağlaması şartıyla çocuğun okumasına müsaade etmektedirler.

“ Okumamı istiyorlar, abim gibi olurum diye korkuyorlar.”(G.9)

Çocukların okumayı mı yoksa çalışmayı mı tercih ettiklerini ortaya koymayı amaçlayan soruya, görüşülen çocukların tamamının “okumayı” tercih etmeleri, çalışma hayatının onlara yüklediği sorumluluk ve yaptıkları işin risklerinin farkında olmalarıyla açıklanabilir. Görüşme yapılan bir çocuğun söyledikleri bu düşüncüyü doğrulamaktadır;

“Evet, çalışmak çok zor çalışırken her şey olabilir ben mesela ağaçtan düşmüştüm elim kırıldı diğer işlerde de kaza geçirdim toplamda altı kere oldu bu nerdeyse hep bir yerlerim kırıldı çalışırken. Hiçbir güvencemiz yok çalışırken.”(G.6.)

Kısacası; bu çocuklar okumanın gerekliliğine inanmalarına rağmen, evin geçimiyle ilgili sorumlulukları da büyük ölçüde üstlenmektedirler. Bu yüzden de özellikle lise çağlarına geldiklerinde okulla bağları kopmaya başlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre; okul döneminde çalışan çocukların zamanla okulla bağları zayıflamakta, okulu artık gereksiz bir yer olarak görmektedir. Okul ile çocuk arasındaki bağları zayıflatan neden olarak ise; çocuğa küçük yaşta aile bütçesine katkıda sağlamak gibi bir sorumluluğun verilmesi ile para kazanmaya başlayan çocuk kendini büyümüş hissetmekte ve artık okulu önemsememeye başlamaktadır. Bu durumu belirten bir eğitimcinin tespitlerini Gün, aşağıdaki gibi ifade etmiştir. (Gün,2010:50)

“Biz çalışmalarına karşıyız. Geliyorlar çocuklar uykusuz, yorgun, ders konsantrisi düşük, ev ödevi veriyoruz yapmadan geliyorlar. Çalışanlar içinde liseye gidebilen ancak %20-30 dur. Çalışan çocuklar okulda çok sıkıntı yaratıyorlar. Okulda büyük insanlar gibi davranıyorlar. Okulla bağları çok zayıf gözlenmektedir.” (Abdullah Günaydın İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı, 14 Ocak 2010)

Okul ile çocuklar arasına mesafe koyan başka bir neden ise, bu defa eğitim cephesinden kaynaklanmaktadır. Okul masrafları, zaten yoksul olan ailelerin çocuklarını okula göndermemeleri için bir vicdan rahatlatma nedeni olmaktadır.

Eğitim aynı zamanda yoksulluk döngüsünü kırabilmede önemli bir araç da olduğuna göre, yoksullukla mücadelede geliştirilen bir çözüm olarak çocuğun sokakta çalışması; aynı zamanda eğitim olanaklarını, yukarıda anlatıldığı gibi, ortadan kaldıracağı için yoksulluğun yeniden üretilmesinde de önemli bir gösterge olmaktadır.

Gelinen aşamada yoksulluğun bir sonraki kuşağa aktarılmasıyla ilgili şöyle bir çıkarımda bulunmak olasıdır: Gelişim ve eğitim olanaklarından yoksun kalan sokakta çalışan çocuğun yoksulluk döngüsünü kıramayacağı ve yoksulluğu sürdüreceği çok açıktır. Burada önemli olan nokta, yoksulluğun döngüsel bir nitelik kazanmasında öncelikle ekonomik koşulların belirleyici olduğunun görülmesidir. İkinci plânda önemli olan nokta ise; yine maddi

koşullardan kaynaklanan ve sürece döngüsel bir ivme kazandıran olanakların yokluğunun varsayılmasıdır. Bu bağlamda, yoksulluk döngüsünün dinamiği kültürel alanın bir unsuru değildir; maddi koşullardan kaynaklanmakta ve maddi olanakların yoksunluğunda yeniden üretilmektedir.

Çocuğun Arkadaşlık İlişkileri ve Oyun Oynama İle İlgili Fikirlerine Yönelik Değerlendirmeler

Oyun oynama, çocukların hayal gücünü geliştirirken, dünyayı tanınması, anlamasına da yardımcı olmaktadır. Oyun, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimleri için önem taşır. Günümüzde çocukların oyun ihtiyaçlarının karşılandığı ortamlar oldukça sınırlıdır. Kişiliğin oluşmasında belirleyici olan bir başka etmen ise; model alarak öğrenmedir. Çocuğun girmiş olduğu arkadaşlık ilişkileri, referans aldığı akran grupları aynı zamanda onun alışkanlıklarını ve davranış tarzını da etkilemektedir.

Çocuklar oyun yolu ile sadece etkilendiği olayları sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda da anlatamadığı kaygılarını dile getirir ve olayı somutlaştırarak kendi istediği bir çözüm yolu bulmaya çalışırlar. Ayrıca çocuk oyun sırasında, mutluluk, sevinç, acıma, korku, dostluk, düşmanlık, güven duyma, nefret etme, sevgi, sevmek, sevilme, ayrılık ölüm gibi birçok duygusal tepkiyi de öğrenmektedir.

Bu amaçla hazırlanan sorularla görüşülen çocuklardan elde edilen bulgulara göre; sokakta çalışan çocuklar artık oyun zamanlarının geçtiklerini, para kazanmanın getirdiği büyümüşlük hissi ile büyüdüklerini düşündükleri için oyun oynamaktan uzaklaştıkları görülmüştür. Hatta birçoğu oyun çağında olmalarına rağmen oyun oynamayı ve oyuncakları sevmediğini söylemektedir. Ayrıca teknoloji çağının gerekliliklerine ayak uyduran bu çocuklar daha çok bilgisayar oyunları oynamakta, eski zamanlarda oynanan geleneksel oyunlardan oldukça uzak gözükmektedirler.

“Bilgisayar oyunları oynuyoruz bazen fazladan mendi satıyorum internet kafeye gidiyorum harcıyorum.”(G.8)

“Bazen maç yapıyoruz arkadaşlarla ama bilgisayarda oynamak daha zevkli, paramız olunca bilgisayar oyunları oynamaya gidiyoruz, artık herkes bilgisayarda oynuyor oyun.”(G.11.)

Oyuncaklar ise; çocuğun hayal gücüne yardımcı olarak bu doğal üreci daha eğlenceli kılmaktadır. Fakat görüşülen çocukların bir tanesi hariç hiçbirinin oyuncağının olmaması ve de oyuncak ile ilgili olumsuz düşünceleri, onların duygu dünyasını göstermektedir.

Hiç oyuncakı olmamış bu çocuklara; bir oyuncak alacak olsan en alırdın? Sorusu sorulduğunda ise verdikleri yanıtlar genellikle şu şekildedir;

“Oyuncakları hiç sevmiyorum, almazdım hiç birisini.”(G.7.)

“Almazdım bir şey, pahalı oluyor oyuncaklar.”(G.3.)

“Hiç oyuncakım yok, oyuncak yaşıma geçti.”(G.2)

Yine çocuklardan biri nedenini dile getirmeksizin en çok istediğin oyuncak hangisi sorumuzu yanıtsız bırakmış, okulda ya da mahallede hiç oyun oynamadığını söylemiştir. Bu yaşta bir çocuğun oyunu reddetmesi düşündürücüdür;

“Oyun oynamayı sevmiyorum, kimseyle oynamak istemiyorum mahallede okulda da oynamıyorum.”(G.1.)

Çocuklara kötü alışkanlığı olan arkadaşları olup olmadığı sorulduğunda ise genelde; sigara kullanan arkadaşlarının olduğunu söylemektedirler. Bir kaçı ise; alkol kullanan

arkadaşlarının olduğunu ifade etmektedir. Arkadaşları ile ilişkileri, okul arkadaşları ve normal hayattaki arkadaşları olmak üzere ikiye ayrılmış gözükmektedir.

Genelde okuldaki arkadaşlarıyla arası iyi gözükmeyen çocukların okul dışındaki arkadaşları ile ilişkileri iyi gözükmektedir. Bu durumun altında yatan neden ise; katılımcıların sokakta çalıştıkları için okuldaki arkadaşlarının onlara farklı davrandıklarını ifade etmelerinden anlaşılmaktadır;

“Evet, sokakta çalıştığım için farklı davrananlar oluyor, dışlanıyorum okulda, bende hiçbiriyle konuşmuyorum...” (G.7)

Kendilerini dışlanmış olarak hisseden bu çocuklar görüşme yapılan çocukların da ifadelerinden anlaşılacağı üzere okuldaki arkadaşlarından ve öğretmenlerinden sokakta çalıştıklarını gizleme ihtiyacı duymaktadırlar. Hemen hemen hepsi öğretmenin sokakta çalıştığını bilmediğini ifade etmektedir. (bk. Tablo.2) Arkadaşlık ilişkilerine de yanışın bu durum çocuğu okuldan uzaklaştırmaktadır. Alay edilme ve küçük düşürülme korkusuyla arkadaşlarıyla iletişime bile geçemeyen bu çocuklar yalnızlığa mahkûm olmaktadır.

Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Değerlendirmeler

Bu bölümde çocuğun sokakta çalışmaya başlamasına neden olan ailesel, çevresel, kişisel nedenler ile çocuğun sokakta çalışmayla ilgili düşünceleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 4: Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Bulgular

Görüşme	Aile Okuma Yazma Biliyor mu?	Aile Çocuğun Okumasını İstiyor mu?	Evde Ders Çalışma Ortamı Oluşuyor mu?	Öğretmeni Çalıştığını Biliyor mu?	Çalışmak mı zor, Okumak mı?
G.1.	Hayır.	Evet.	Gürültüden çalışmıyor.	Hayır.	Okumak.
G.2.	Baba biliyor, anne bilmiyor	Hayır.	Yorgunlukta çalışmıyor.	Hayır	Çalışmak.
G.3.	Hayır.	Anne istiyor, baba istemiyor.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.4.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Evet.	Evet.	Çalışmak.
G.5.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	İstemiyorlar.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.6.	Az biliyorlar.	İstiyorlar.	-	-	Çalışmak.
G.7.	Baba biliyor, anne az biliyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.8.	Baba biraz, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.9.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.10.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.11.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.12.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.13.	Baba az biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.14.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Okumak.
G.15.	Hayır.	Anne istiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.

Görüşmelerde ilk olarak çocuğun bugüne kadar hangi işler yaptığı sorulmuştur. Tablo 4’de görüldüğü üzere, görüşmeye katılan 15 çocuğun bugüne kadar en çok yaptığı işler; mendil, su, midye, sakız, çiçek, çekirdek sattıkları saptanmıştır. Bunların dışında tarlada, sanayide ve inşaatta çalışanlar olmuştur. Burada önemli bir ayrıntı mevsime ve özel günlere göre sattıkları ürünün değişmesidir. Örneğin bir çocuk; sevgililer gününde çiçek sattığını ama normal zamanda mendil sattığından bahsetmiştir.

Atauz’ un yaptığı araştırma sonucuna göre, çocukların yapmış oldukları işler hiç ya da çok az sermaye gerektiren, herhangi bir beceri gerektirmeyen, hızlı iş değişimine olanak sağlayan ve süreklilik gerektirmeyen işler olmaktadır. (Atauz,2004,174) Bu nokta da araştırma verileri ile Atauz’ un bulguları örtüşmektedir.

Görüşmeye katılan çocukların işleri de sermaye gerektirmeyen ve özel bir beceri istemeyen işler olarak nitelendirilebilir. Bulgulara göre, çocukların Isparta sokaklarında en çok sattıkları ürün mendil olarak saptanmıştır. Günlük kazançları 10 ila 30 arasında değişen bu çocukların hemen hemen hepsi parayı ailesine vermektedir, görüşmeye katılan çocuklar arasından kazandığı günlük parayı kendisi için harcayan bir çocuk çıkmıştır.

Bir başka katılımcı çocuğun bu konuda söyledikleri ise bu görüşü doğrular niteliktedir;

“Tarla işlerinden kazandığım parayı Ailem alıyor. Ben hiç parayı görmüyorum bile ayda 5 TL veriyor babam bana bazen bir tek o. Ben çalıştığım parayı alsaydım kendime kardeşime bir şeyler alırdım o zaman çalışmayı daha çok severdim.” (G.7)

İnsanoğlu her zaman emeğinin karşılığını almak ister. Motivasyonunu da destekleyen kazançları olmadığında yaptığı hiçbir işten zevk alamaz hale gelir. Görüşülen çocuklar da yaptıkları iş karşılığında bir şey elde edemedikçe işlerini sevmemekte bir mecburiyet olarak görüp, katlanmaktadırlar. Bu mecburiyet onları çocuk yaşta büyümüşlük hissini yaşatıp, yaşatlarından farklı dünyalar yaşamaya sürüklemektedir. Peki, geleceğin yetişkinleri olan bu çocuklar, kontrol dışı sokaklarda mı büyümeli, yoksa ailesinin yanında ve eğitim kurumlarında mı yetiştirilmeli? Elbette ki çocuğun yeri ailesi ve okuludur. İşte bu noktada tabi ki tüm toplumun tüm kesimleri dâhil olmak üzere, başta aileye ve okullara büyük sorumluluklar düşmektedir. Her şeyden önce aile çocuğunu sokakta çalıştırma tutum ve davranışından vazgeçmeli/vazgeçirilmelidir. Ailelere bu yönde bir anlayış kazandırılmalı ve bu yönde destek sağlanmalıdır. Toplumun eğitim kurumları olan okullara da önemli görevler düşmektedir. Okullar sadece bilgi birikiminin çocuklara aktarıldığı yerler değildir. Okullar en önemli sosyalizasyon ajanlarından biridir. İşte bu fonksiyonuna dayanarak sokakta çalıştırılan tüm çocukları okula çekmeye çalışmalı, eğitime kazandırılmalı, bu yönde çocukların maddi ve manevi destekçiler olmalıdırlar. (Batur,2008:5)

Çocuğun Sokakta Karşılaşabileceği Tehlikelere Yönelik Değerlendirmeler

Bu bölümde sokakta çalışan çocuklara yönelik risk ve tehlikeler saptanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde bu amaçlar çocuklara sokakta çalışmanın tehlikesinin ne olduğu, onları çalışırken koruyan birilerinin olup olmadığı sorulmuştur.

Ayrıca diğer insanların çocuklara nasıl davrandıkları da araştırmanın bir diğer sorusudur. Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların suç işleme eğilimleri buldukları çevre, ekonomik durum, aile yapısı, şiddete olan düşkünlükleri gibi pek çok nedenden dolayı risk altındadırlar. Özellikle sokaktaki çocukların yaşlarına bakıldığında temel eğitim çağında olmaları düşündürücüdür.

Çocuk suçluluğu ile ilgili olarak yapılan tanımlama ve araştırmalar özellikle sokağın sorumsuz ve sınırsız özgürlüğünün sağladığı hareket etme rahatlığının, çocuğun sokağa hızla

teslimini kolaylaştırdığı noktasında hemfikirdir. Aynı zamanda sokaktaki çocuklar suç örgütlerinin de kurumayan ucuz kaynağı haline gelmektedirler. (Güngör,2008:10)

UNICEF'in açıklamalarına göre, çocuklar için güvenli bir aile ortamı ancak evde sağlanabilir. Ev; oyun, kültürel faaliyet ve aile yaşamı için merkez konumundadır. Bu varsayım dünyaya kapalı, sokağı dışlayan Batı Avrupa ve Amerikan ailesinin yaşam tarzını anlatmaktadır. Bu modele göre oyunların, kültürel faaliyetlerin ve aile yaşamının dışarıda, sokaklarda gerçekleştiği kentlerin gecekondu mahalleri deneyimlerine yer yoktur. Hâlbuki insanlık tarihinin pek çok döneminde aile ilişkileri ve sosyalleşme evlerin yaygın olarak dışında, kentsel bölgeler ve sokaklarda gerçekleşmektedir. Bu durum, hala pek çok yoksul ülke için geçerlidir. Kendi toplulukları içerisinde, sokakta oyun oynayan çocuklar sokak çocuğu değildir. Ancak günümüzde çocuk istismarının küreselleşmesi sonucunda, sokaklar çocuklar için daha riskli hale gelmiştir. Son dönemlerde

Türkiye'de de sokaklar, çocukların oyun ve sosyalleşme alanı olmaktan çıkmış ve giderek tehlikeli alanlar haline gelmiştir. Yaşanan çocuk kaçırma olayları, çocuk tacizleri ve tecavüzleri ailelerin çocuklarını sokaktan uzak tutma eğilimlerini pekiştirmiştir. (Bilgin,2012:81) Sokakta çalışan çocuklar ile sokağı geçici bir oyun alanı olarak kullanan çocuğun maruz kalacağı tehlikeler de her geçen gün farklılaşmaktadır.

Tablo 5: Sokakta Çalışan Çocuğun Karşı Karşıya Kaldığı Risk ve Tehlikelere Yönelik Bulgular

Görüşme	Aile Okuma Yazma Biliyor mu?	Aile Çocuğun Okumasını İstiyor mu?	Evde Ders Çalışma Ortamı Oluyor mu?	Öğretmeni Çalıştığını Biliyor mu?	Çalışmak mı zor, Okumak mı?
G.1.	Hayır.	Evet.	Gürültüden çalışmıyor.	Hayır.	Okumak.
G.2.	Baba biliyor, anne bilmiyor	Hayır.	Yorgunlukta çalışmıyor.	Hayır	Çalışmak.
G.3.	Hayır.	Anne istiyor, baba istemiyor.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.4.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Evet.	Evet.	Çalışmak.
G.5.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	İstemiyorlar.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.6.	Az biliyorlar.	İstiyorlar.	-	-	Çalışmak.
G.7.	Baba biliyor, anne az biliyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.8.	Baba biraz, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.9.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.10.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.11.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.12.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.13.	Baba az biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.14.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Okumak.
G.15.	Hayır.	Anne istiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.

Sokakta çalışan çocuk, çalışma mekânından dolayı muhatap olduğu bireylerin sayısı ve farklı nitelikleri nedeniyle de çeşitli tehlikelere maruz kalabilmektedir. 2004 yılında Diyarbakır'da, sokakta çalışan çocuklar sorunu ile ilgili yapılan ve 347'si erkek 53'ü kız olmak üzere 400 çocukla görüşülen araştırmada; sokakta çalışan çocuklar ile zorunlu iç göç arasında bir ilişkinin olduğu söylenmektedir.

Söz konusu çocukların doğum yerleri ve ailelerinin göç etme sürelerine bakıldığında, sokakta çalışan çocukların çoğunun ailelerinin birinci kuşak göç edenlerden oldukları tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların ailelerinin göç etme durumlarına bakıldığında ise sokakta çalışan çocukların ailelerinin % 81,8'inin herhangi bir nedenle buldukları yerleşim yerlerinden ki bu yerleşim yerleri çoğunlukla kırsal yerleşim alanlarıdır ve kentlere göç etmişlerdir. (Bilgin,2012:82) Sokakta çalışan çocukları tehdit eden risk ve tehlikelerin başında suça bulaşma konusu gelmektedir. Çünkü sokaklarda yaşanan şiddet olayları, kavgalar bu çocukların kendilerine karşı yapılmasa bile o yaşta şiddetle tanışmalarına sebep olmaktadır.

Kötü alışkanlıklar edinme, okulda başarısızlık, sokaktaki suç gruplarına katılmak gibi riskler altında bulunan bu çocuklar birçok dezavantajlı durumla karşı karşıya gelmektedir. Yapılan görüşmelerde çocukların yaptıkları işlerin güvenli olmadığını farkında oldukları gözlemlenmiştir. Bu konuda katılımcı çocuk düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

“Evet, çalışmak çok zor çalışırken her şey olabilir ben mesela ağaçtan düşmüştüm elim kırıldı diğer işlerde de kaza geçirdim toplamda altı kere oldu bu nerdeyse hep bir yerlerim kırıldı çalışırken. Hiçbir güvencemiz yok çalışırken.”(G.6)

“Evet, sigortasız iş sonuçta başımıza bir şeyler geldiği zaman sorumlu biz oluyoruz yine.” (G.7)

Güvencelerinin olmadığını farkında olan çocuklar herhangi bir risk durumunda Isparta esnafının onlara sahip çıktığından ve koruduğundan bahsetmektedirler.

“Burada dükkânlarda çalışan ağabeyler var onlar koruyor bizi kavga olunca.” (G.4)

“Buradaki esnaf ağabeyler sağ olsunlar bir sorun olunca koruyorlar bizi.”(G.12)

Sokakta çalışmaya yalnız mı yoksa akrabaları ya da arkadaşları ile birlikte mi çıktıkları sorulduğunda, birçoğu tek başına çıktığını geri kalanlar ise; arkadaşları ya da akrabalarıyla çalışmaya çıktıklarını veya çalışırken tanıştıkları diğer mendil, su vs. satan çocuklarla bir araya geldiklerinden bahsetmişlerdir. Daha önceki yıllarda uzun süre mendil satan bir görüşmeci bu konuda aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır;

“Küçük yaştan beri burada bu ortamlarda mendil sattım biz Mardin'liyiz kuzenlerim ile birlikte çıkardık ben onlardan büyük olduğum için onları yönlendirirdim. Herkesin bir bölgesi olurdu örneğin ben bu sokaktaysam diğer kuzen bir üst sokakta çalışırdı o gün kimse kendi bölgesinden ayrılmazdı o gün, aramızda yarattığımız bir kuraldı bu, bir sorun çıkması halinde kimin hangi sokakta çalıştığını bilirdim hem ben koşardım hemen.”(G.15)

Sokakta çalışan çocukların gün içinde satış yapmak istedikleri birçok insanla ilişki içinde oldukları düşünülürse bir diğer sorun, insanların onlara karşı olan tutumlarıdır. Her zaman iyi niyetle karşılanmayan bu çocuklar kendilerine hırsız gözü ile bakıldığından bahsetmektedirler;

“Evet, ben sadece mendil satmak istiyorum onlar beni hırsız sanıyor bazen telefonlarını çalacakmışım gibi kaldırıyorlar masadan.” (G.10)

Bu tip bir bakıştan gururlarının incindiği ve üzüldükleri gözlenmiştir. Ayrıca, insanların onların sattığı ürünü almayıp bağırdıklarından ve bazen de şiddete maruz kaldıklarından bahsetmektedirler. Bu durum çocukların can güvenliği açısından da endişe vericidir.

“Evet, mesela ekmek arası satarken birisi bana kızların önünde vurdu, bende başka mahallelerde çalıştım o zamanlar.” (G.2)

Son zamanlarda basında yer alan haberlerde sokak çocuklarının toplumsal bir tehlike olarak algılanması, kamuoyunun sokakta yaşayan veya çalışan tüm çocukları aynı kefeyle koyması gibi olumsuz düşünceler bu ve bunun gibi durumlara yol açabilmektedir. Bölümün genelinde de görüldüğü gibi sokak ortamında çocuklar, hem fiziksel hem de psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek pek çok durumla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Çocuğun Ailesi İle İlgili Duygularına Yönelik Değerlendirmeler

Bilindiği gibi ailenin en önemli işlevlerinden biri sosyalizasyon bir diğeri de psikolojik doyumdur. Her çocuk bir aileye ait olma yoluyla, güvenlik için temel gereksinimi olan doyuma ulaşmak ister. O, nereye ait olduğunu ve aile içinde hangi konumda olduğunu bilmek ister. Bunu çocuğa aile ortamı sağlar. Çünkü ancak bir aileye ait olmak duygusu ve bilinci ona yeni gruplara katılıp orada kendisine bir yer bularak becerilerini geliştirmeyi sağlar. Ailenin duygusal bağları bireyin yaşamdaki bütün ilişkilerinin gelişmesinde çok önemlidir. (Aslan,2012:27)

Aile, bu bağlamda, toplumun en temel ve en önemli yapı taşlarından biridir. Çocuk aile içinde model aldığı davranışlarla toplumsal yaşama hazırlanır. Yine kişilik gelişimi için son derece önemli olan sevgi ve güven ihtiyacının büyük bir kısmını aile içinde giderilir. Köyden kente göç etmiş olan ailelerin sosyo-psikolojik durumları incelendiğinde aileler bir yandan değişime ayak uydurmaya çalışırken, bir yandan da işsizlikten kaynaklanan yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluğun aile üzerinde, dolayısıyla, çocuklar üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. İşsiz kalan aile büyükleri stres yaşamakta ve dolayısıyla bu çocuklarıyla olan ilişkilerine de yansımaktadır.

Örneğin; Diyarbakır’da gerçekleştirilen “Kente Göç ve Yoksulluk” adlı alan çalışmasının verileri de aile içi şiddetle ekonomik koşulların ilgisi olduğunu vurgulamaktadır.(Ersoy,2002:43) İşsizlik ve ardından gelen yoksulluk, çocukların sokakta çalışmasına sebep olmaktadır. Yukarıda kısaca bahsedilen konular çerçevesinde bu bölümde çocuğun ailesi ile olan ilişkileri ve gelecekte beklenenleri irdelenmeye çalışılmıştır. Görüşme yapılan çocukların tamamı ailesi ile birlikte yaşamaktadır ve onların gözetimi altındadırlar. Ayrıca, hepsinin annesi ve babası özdür.

Ailenle aran iyimidir? Sorusuna hemen hemen hepsi “iyi” olarak yanıt vermişlerdir. İyi olmadığını düşünenler ise; genel de babalarıyla anlaşamadıklarından bahsetmektedirler.

“Ailemde bir tek babamla aram iyi değil” (G.8)

Aileden de en çok kimi seviyorsun? Sorusuna hemen hemen hepsi annesini ve kardeşini sevdiği söylemektedir.

Babaları ile ilişkileri düşünüldüğünde çocukların çalışmasını en çok isteyen aile bireyi baba olarak görüldüğü için çocukların daha çok anne ve kardeşlerini sevdiği söylenebilir.

“Annemi ve kardeşleri seviyorum, çünkü babam bazen bize kötü davranıyor” (G.3)

Çalışmadıkları zaman aile fertlerinin tepkisinin ne olduğu sorulduğunda, görüşmeye katılan çocukların tamamına yakını, daha çok babalarının kızdığını veya kazandıkları paraları babalarının aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, aile de babaları tarafından çalıştırılmak

istenildiği gerçeği ve babaları ile yaşanan çatışma ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Ailende en çok neyi değiştirmek isterdin sorusundan elde edilen verilere ise; aslında çocukların içinde buldukları durumdan rahatsızlıklarını ve özlemlerini de ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda verilen cevaplar; ekonomik durumlarının iyi olması, şiddet görmemek, baba baskısının olmaması ve çalışmak yerine okutan bir aileye sahip olmak olarak öne çıkmaktadır.

“Çocuklarımın çalışmadığı bir ailem olsun isterim ben çalışıp bakarım hepsine.”(G.10)

Tablo 6: Çocukların Gelecekte Beklentilerine Yönelik Bulgular

Görüşme	Gelecekte Nasıl Bir Ailen Olsun İstersin?
G.1.	Ailem zengin olsun, çocuklarım çalışmasını isterim.
G.2.	Çocuklarım okusun, çalışmasını isterim.
G.3.	Mutlu ailem olsun isterim.
G.4.	Mutlu ve huzurlu ailem olsun isterim.
G.5.	Bilmiyorum.
G.6.	Çocuklarım çalışmasını okusun isterim.
G.7.	Çocuklarım okusunlar isterim, çalıştıkları zaman kendi paraları ile kendilerine bir şeyler alsınlar isterim, babama göstermek isterdim böyle daha mutlu olacağımızı.
G.8.	Mutlu bir ailem olsun isterim çünkü bizim ailede kimseyi mutlu görmedim.
G.9.	Mutlu olalım isterim.
G.10.	Çocuklarımın çalışmadığı bir ailem olsun isterim, ben çalışıp bakarım hepsine.
G.11.	Mutlu bir ailem olsun isterim.
G.12.	Sadece mutlu ve huzurlu bir ailem olsun.
G.13.	Çocuklarımın okuyup doktor olmasını ve mutlu olmayı isterim.
G.14.	Güzel ailem olsun, mutlu olalım isterim.
G.15.	Paranın önemli olmadığı bir ailem olsun isterim çünkü bizim evde para çok önemlidir, ben hastayken bile babam çalış para lazım diyor benim böyle ailem olmasını, mutlu ailem olsun.

Son olarak; çocuklara gelecekle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Burada anlaşılmaya çalışılan ve aranan cevap esasında, çocukların gelecek beklentileri ve umutlarına dairdir. Küçük yaşta pek çok sorumluluğun altına giren bu çocuklar, gelecekle ilgili de içinde buldukları koşulların gerçekliği içinden bakmakta ve geleceğe yönelik beklentilerini bu doğrultuda oluşturmuş gözükmektedir.

Tabloda (6) görüldüğü üzere çocuklar, en temelde ekonomik yetersizliklerden kaynaklanan olumsuz koşulların düzelmesi ve aile içi ilişkilerin değişmesi yönünde istekte bulunmaktadırlar. Sokakta çalışan ve ya bir şekilde çalışmaya itilen bu çocuklar güç koşullarda yaşasalar da gelecekle ilgili hayallerinin umut dolu olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukluk, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişmenin hızla sürdüğü, bu nedenle insan yaşamının beklisi de en hassas, en özen gösterilmesi gereken dönemlerinden biridir. Kişiliğin önemli bir parçasının şekillendiği bu dönemde, çocuğun yaşamış olduğu deneyimler, belleğinde biriken anılar ya da hayata dair oluşan koşulların, aynı zamanda onun yetişkin yaşlarına da yön vermektedir. Bugün dünyada milyonlarca çocuk, açlık, yoksulluk ve savaş koşullarıyla mücadele etmeye çalışırken, milyonlarca da sağlıksız, ağır, belki de yasadışı işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocukların korunmasına yönelik alınan tüm tedbirlere rağmen, ülkemizin pek çok büyük kentinde çocukların sokakta çalışması söz konusudur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde 5-14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 250 milyondur. Türkiye'nin büyük kentlerinde gün geçtikçe sayıları artan sokakta çalışan çocuklar, artık küçük kentler olarak nitelendirilen kentlerin sokaklarında da karşımıza çıkmaktadır. Sokakta çalışan çocuk sorunu, bugünün şartlarında yalnızca metropol kentlerin bir sorunu olarak değil toplumsal bir sorun olarak ele alınması gereken bir sorundur.

Kentleşmenin giderek yoğunlaştığı dünyamızda kırsal alanlardan göçle gelen aileler kentsel sorunlarla (yoksulluk, yoksunluk, kentsel dışlanma vb.) baş ederken ekonomik imkânsızlıklar çocuklarının çalışmasına sebep olmaktadır ya da yönlendirmektedir. Çocuğun çalışması, çoğu zaman eğitimden yoksun kalmasına, fiziksel ve düşünsel gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesine ve sonuçta toplum yönünden onarılması güç birçok olumsuzluğa neden olabilmektedir. (Şişman,2006:16)

Araştırmadan elde edilen verilere göre, katılımcı çocukların ailelerinin, gelir ve eğitim düzeyi oldukça düşük, çok çocuklu ve kırsal alandan göç etmiş aileler oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın ana hipotezi, sokakta çalışan çocukların Isparta'ya göç eden ailelilerin çocukları olduğu idi. Görüşme yapılan 15 çocuğun Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin çeşitli illerinden geldiği görülmektedir. "Ispartalı" kimliğine sahip çalışan bir çocuğa bu çalışma kapsamında rastlanılmamıştır.

Çocukların çalışma gerekçelerinin ailelerine yardım olduğu görülmekle birlikte; sokakta çalışmanın zorluğu da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Anne ve babanın eğitim düzeylerinin düşüklüğü, bakabileceklerinden çok daha fazla çocuğu sahip olmalarının bir nedeni olarak söylenebilir. Bu durumda geçimliklerini zorlaştırmaktadır.

Çocukların gelecek ile ilgili beklentilerine bakıldığında ifadelerde "mutlu" kelimesi sıklıkla geçmektedir. Mutlu bir aile, okumak ve meslek sahibi olmak ve paranın önemli olmadığı bir hayat gibi söylemler ile çocuklar, gelecek için umut içinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Her ne kadar sokakta çalışmak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği türleri arasında açık olarak sayılmamış olsa da; sokakta çalışan çocukların içinde buldukları şartların ağır, tehlikeli ve istismara açık olması, dikkatleri bu çocukların yaşadığı sorunlara çekmektedir.

Kentsel bir sorun alanı olarak kabul ettiğimiz ve yoksulluk-ekonomik gerekçe ile çocukların sokakta çalışması sorunu konusunda çeşitli düzenlemeler ya da önlemler ortaya koyulabilir.

- .1. Aileler ekonomik şartlarını göz önüne alarak çocuk sahibi olmalı ve aile plânlaması konularında bilinçlendirilmelidirler.
- .2. Aileler çocukları ile ilgilenmeli ve sokağa göndermemeleri için dışarıdan bir göz bile olsak aileleriyle iletişim kurup bilinçlendirmek için çabalamalıdır.
- .3. Çocuklar sokakta çalışmaya yönlendirilmemelidir.

- .4. Gelecekte topluma faydalı bireyler olmaları için öncelikle eğitimlerine önem verilmelidir.
- .5. Rehabilitasyon merkezlerine bağlı gezici yardım ekipleri kurularak, çocukların çalışırken desteklenmeleri ve istismara uğramamaları sağlanabilir.
- .6. Sokakta çalıştıkları her dakika, olumsuz olaylar ve durumlarla karşılaşabileceklerini ve psikolojik durumlarını düşünerek bu ortamdan uzaklaştırılmaları gerekmektedir.
- .7. Ebeveynler çocuklarıyla daha iyi bir iletişim kurmalı ve öncelikle onlar için en iyi geleceğin sokaklardan geçmediğini anlamalıdır.
- .8. Sokakta çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yapan kuruluşlar, ilgili kurumlar ile görüşerek bu çocukların ailelerindeki yetişkinlere iş imkânı sağlanmasına çalışmalıdırlar.
- .9. Sokakta çalışan çocuklara para verilmemeli ve sattıkları ürünlerden alınmamalıdır. Çünkü bu onlara destek anlamına gelmez bilakis aileleri para kazanmaya devam eden çocuğun sokakta çalışmasını daha çok destekler hale getirecektir. Konuyla ilgili çalışan kurumlara bildirilerek durumun önlenmesinde tüm halkın duyarlı hale getirilmelidir.
- .10. Emniyet Müdürlükleri'nin Çocuk Şubesi birimleri, imkânları ölçüsünde kalmamalı ve bunun bir işten çok ülkenin geleceği açısından bir sorumluluk olduğunu göstererek bu konuda çalışma yapan tüm kurumları harekete geçirmelidir.
- .11. Sokakta çalışan çocuklara ve eğer bulunuyorsa sokakta yaşayan ve madde bağımlısı olan çocuklara yönelik, tüm tedavi imkânlarına sahip bir merkez kurulumu gerekmektedir.
- .12. Çalışmak durumunda kalan çocuklar tespit edilerek üzerlerine yüklenen baskılardan kurtarılmalıdırlar.
- .13. Dünya'nın dört bir yanında uçucu ve zararlı maddeler kullanarak can veren sokak çocukları bilinmektedir. Böyle bir durumla karşı karşıya gelindiğinde ilgili sağlık kurumlarıyla mutlaka irtibat kurulmalıdır.
- .14. “Her çocuk özeldir” düşüncesi toplumsal bilinç olarak yerleştirilmelidir. Dışlanmış başka hayatlara sürüklenmiş çocukların da toplumsal bir sorun olduğunu ve her bu sorunun giderilmesi konusunda bireysel ve kurumsal olarak yapılabilecekler konusunda herkesin sorumlu hissetmesinin gerekliliği vurgulanmalıdır..

Yukarıda bahsedilen öneriler uzun vadede ve birçok işbirliği ve çalışmanın sonucunda gerçekleşebilme özelliğindedir. Oysa çocukların bir an önce sokak ortamından uzaklaşabilmeleri, ihmal ve istismardan korunabilmeleri için daha pratik çözümlere ihtiyaç vardır. Çocukların çalışma yaşamı içinde yer alış nedenleri ve ortaya çıkardığı sorunlar çok boyutludur ve kısa vadede ortadan kaldırılması güç görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ATILGAN G., ÇAKAR Y. B. **Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr>, Erişim Tarihi: (10.05.2016.)
- AKSOY, H. (2005) “Nitel Araştırma Teknikleri”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Ve Teftişi Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ASLAN, K. (2012) “Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”, *Ege Eğitim Dergisi*, Sayı:2, Cilt:1,s.27-29.
- AYTAÇ, Ö. AKDEMİR, İ.O. (2003) “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, *Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları*, Cilt:2.
- BAŞTAYMAZ, T. (1990) “6-15 Yaş Grubu Bursa’da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma”, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- BATUR, B. (2008) “Sokakta Çalışan-Çalıştırılan Çocukların Sosyolojik Temelleri”, *Kasım*,s.5.<http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/9/Sokakta_Calisan_Calistirilan_Cocuklarin_Sosyolojik_Temelleri-5098> Erişim Tarihi: (09.09.2015)
- BİLGİN, R. (2012) Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15,s.79-96.
- DOĞAN, B. B, ÇELİK, M. Y. (2012) “Diyarbakır’daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Analizi Dâhilinde Değerlendirilmesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:3, s.129-162.
- ERSOY, M. ŞENGÜL, T. (2002) “Kente Göç ve Yoksulluk, Diyarbakır Örneği”, (Migration and Poverty, Case Study of Diyarbakır) (Co-writer) ODTÜ, SBE, Dep. of Urban Policy Planning and Local Governments ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Yayın no:6, Ankara.
- EŞ, M. GÜLOĞLU, T. “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”<http://www.planlama.org/index.php/arastirmalar/makaleler/49-bilgi-toplumuna-geciste-kentleseme-ve-kentsel-yoksulluk-istanbul-oernei> Erişim Tarihi: (19.07.2015)
- ETİLER, N. HATUN, Ş. GÖNÜLLÜ, E. (2003) “Yoksulluk Ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, s.251-260, Ekim-Aralık.
- FIRAT, S. (2008) “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı Ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:10,Cilt: 3, s.201-228.
- GÜN, S. (2010) “Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- GÜNGÖR, M. (2008) “Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1,s.30-36,Aralık.

- HATİPOĞLU, B. (2009) “Yoksul Ailelerde Sosyal Hizmet: Sokakta Çalışan Çocuklar Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İÇELLİOĞLU,S. “Çalışan Çocuklar Hakkında Bilgi”, <<https://salihacelliogluu.wordpress.com/calisan-cocuklar-hakkinda-bilgi/>> Erişim Tarihi: (25.10.2015).
- İNCEDAL, S. (2013) Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Mart, Ankara.
- KELEŞ, R. (2013) **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi, 14.Baskı, Ankara.
- KELEŞ, R, ÜNSAL A., (1982) **Kent ve Siyasal Şiddet**, AÜ SBF Yayınları :507, Ankara.
- KORAY, M. (2010)“Büyüyen Yoksulluk- Yoksunluk Sorunu Ve Sosyal Hakların Sınırları”, I.Ü. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:42, s.3-17, Mart, İstanbul.
- MİNGİONE, E. (1996) **Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates, Urban Poverty and Underclass,1996: A Reader**, Ed: E. Mingione, Blackwell, Oxford,
- ÖZER, A. (1998) **Modernleşme Ve Güneydoğu**, İmge Kitapevi, Ankara.
- Sevil ATAÜZ,S.(2004) “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler Ve Yeni Gelişmeler”, Ankara <http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf> Erişim Tarihi: (15.09.2015.)
- SEYYAR, A. (2003) Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, *Yoksulluk-1. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, *Deniz Feneri Derneği Yayınları*,31 Mayıs-1,s.38-62, Haziran, İstanbul.
- SİPAHİ, E.B. (2006) “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik Ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, SÜ, *İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:11,s.175-180, Konya.
- ŞENSES,F.(2001) **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 2.Hamur, Cilt:1, İstanbul, s. 62.Şimşek, H.; Yıldırım, A. (2003). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ŞİŞMAN, Y. (2006) “Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, s.252-255,Cilt:2, Eskişehir.
- TATLIDİL, E. (2009) “Kent ve Kentli Kimliği: İzmir Örneği”, *Ege Akademik Bakış Dergisi / Ege Academic Review*, 9 (1) , s.319-336, İzmir.
- TUNCEL, M. (2004) “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler Yeni Gelişmeler”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, Ankara http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf Erişim Tarihi(10.09.2015.)
- TÜRKKENT, E. (2012) Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Televizyondan Etkilenmeleri Konusunda Anne ve Öğretmen Görüşleri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı / Okul Öncesi Eğitimi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.
- TÜRK-İŞ “Temmuz 2014 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı” <http://www.turkis.org.tr/dosya/p9UPPbM32ofu.pdf> Erişim Tarihi: (25.09.2015)

- YANARDAĞ, Ö. ÖZGEN, Ü.(2003) “Nüfus Kavramı ve Türkiye’de Nüfusun Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 66, s.4-12,Haziran.
- YETİM, N. ÇAĞLAYANDERELİ, M.(2007) “Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği”, *Sosyoloji Dergisi*, Cit:3 Sayı:14, s.33-52,İstanbul.
- YUNCU,D. “İki Yoksulluk Yaklaşımı: A. Sen’in *Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi* ve *Toplumsal Dışlanma* Çerçevesinin Karşılaştırılması”, Boğaz içi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Araştırma Raporu, Bebek-İstanbul,s.11.<<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf>> Erişim Tarihi: (05.09.2015.)
- ÇAKIR, Ö. (2002), “Sosyal Dışlanma”, *DÜ SBE Dergisi*, Sayı:3,Cilt:4,s.86-92, İzmir.